

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**ЕКСПРЕСИВНІ ЗАСОБИ
У ТВОРІ МАКСИМА КІДРУКА «НА ЗЕЛАНДІЮ!»**

Кваліфікаційна робота
студентки 4 курсу
заочної форми навчання
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «українська
мова і література»
Троцик Ксенії В'ячеславівни

Науковий керівник:
Трифонов Роман Анатолійович,
кандидат філологічних наук,
доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЯК МОВНА ТА МОВЛЕННЄВА	
КАТЕГОРІЯ.....	6
1.1. Лінгвістичні погляди на категорію експресивності.....	6
1.2. Типологія експресивних засобів української мови.....	9
Висновки до першого розділу.....	15
Розділ 2. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ В ХУДОЖНІЙ	
МОВІ МАКСИМА КІДРУКА.....	
16	
2.1. Епітет, метафора та порівняння як інструменти досягнення експресивності.....	17
2.2. Стилiстично маркованi засоби реалiзацiї експресивностi	27
2.3. Фразеологізми як експресивний мовний засіб.....	29
2.4. Засоби експресивного синтаксису.....	32
Висновки до другого розділу.....	39
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42

ВСТУП

У сучасному мовознавстві актуальним є дослідження експресивності як основного засобу реалізації образного мислення мовця, його внутрішнього світу, ставлення до дійсності в усій повноті емоційних реакцій, оцінок, суб'єктивних вражень. Численні лінгвістичні праці, в яких осмислюється цей тип мовних явищ, присвячені вивченню структури тексту, функціональної стилістики, ідіолекту й ідіостилю, мовної особистості як суб'єкта мовленнєвої діяльності, взаємин між мовцем і адресатом, а також засобів підсилення виразності мовлення та його впливу на слухача або читача.

Незважаючи на значний інтерес до категорії експресивності, відсутня загальна, узгоджена теорія, яка б визначала її світоглядний та лінгвістичний статус. Експресивність є складною лінгвістичною категорією, оскільки вона є вираженням суб'єктивного начала в мові, відображає індивідуальну свідомість мовців та їхнє сприйняття об'єктивної дійсності.

У своїй роботі на прикладі творчості сучасного українського письменника Макса Кідрука ми розглянемо явище експресивності та засоби його вираження в тревелозі «На Зеландію!». Ця книжка була написана 2012 року і видана 2014-го харківським видавництвом «КСД». Вона складається з трьох частин, присвячених, відповідно, трьом подорожам письменника: до Єгипту під час революції в цій країні; до Сирії, де він потрапив в ув'язнення; і, нарешті (титульна для книжки історія), до Нової Зеландії, куди Кідрук полетів із метою протесту після оголошення в ефірі новозеландського радіо акції під гаслом «Win a Ukrainian Wife» («Виграй українську дружину»). Ця книжка продовжила ряд попередніх Кідрукових тревелогів («Мексиканські хроніки», «Подорож на пуп Землі», «Любов і піраньї») і закрила його, бо далі автор перейшов до творів у жанрі технотрилера. Але саме тревелоги ввели письменника в контекст української

масової літератури, як зазначають їх дослідники (А. Зелінська, Т. Ковальова, С. Воропай, К. Лотиш, Л. Джигун, Н. Берегова та інші).

Але в мовознавчому аспекті, зокрема в проблематиці експресивності, твори Макса Кідрука ще об'єктом дослідження були недостатньо. Проте вивчення функційно-семантичного потенціалу експресивних засобів у творах сучасних українських письменників дозволяє дослідити сучасний стан лексики української мови та визначити стилістичні особливості української літератури ХХІ ст. — все це зумовлює **актуальність дослідження**.

Мета роботи — дослідження експресивних засобів, використаних у творі М. Кідрука «На Зеландію!», встановлення їхніх стилістичних функцій та визначення специфіки в контексті мовленнєвого впливу.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- розрізнити терміни «експресивність» та «експресія»;
- проаналізувати лінгвістичні погляди на категорію експресивності;
- дослідити відомі підходи до класифікації експресивних мовних засобів;
- класифікувати експресиви відповідно до структурних, семантичних та функційних ознак;
- визначити особливості використання засобів експресивізації у сучасному художньому дискурсі на матеріалі твору М. Кідрука.

Об'єкт дослідження: «На Зеландію!» — тревелог українського письменника Макса Кідрука.

Предмет дослідження — наявні у творах Максима Кідрука лексико-семантичні та синтаксичні засоби експресивності та їхні стилістичні можливості.

Теоретико-методологічною основою дослідження є праці українських і зарубіжних мовознавців (Ш. Баллі, В. Чабаненка, Н. Бойко та інших), присвячені вивченню експресивності як мовностилістичного параметра.

Для вирішення поставлених завдань використані такі **методи дослідження:**

— описовий (для опису особливостей уживання експресивної лексики у творах),

— зіставний (для виявлення властивостей експресивної лексики на тлі нейтральної),

— контекстуального аналізу (для визначення ролі лексичних засобів експресії в контексті творів).

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг дослідження — 46 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЯК МОВНА ТА МОВЛЕННЄВА КАТЕГОРІЯ

1.1. Лінгвістичні погляди на категорію експресивності

Мова є основним інструментом людського спілкування, що виконує не лише комунікативну функцію, але й емоційну та експресивну. Експресивна функція є ключовою для української літературної мови, що підтверджується великою кількістю лінгвістичних праць, присвячених дослідженню експресивних засобів. Українська мова має багатий арсенал засобів емоційного вираження, серед яких особливе місце належить оцінним назвам (назвам, що відображають суб'єктивну оцінку) — іменникам, прикметникам, прислівникам, рідше дієсловом, займенникам та числівникам. Тому в сучасному мовознавстві існує багато різних поглядів мовознавців на природу експресивності.

Початковий етап дослідження експресивних можливостей мови пов'язаний насамперед з мовознавчими студіями представників «ідеалістичної» лінгвістики (К. Фосслер [36], Б. Кроче [23]), Празької лінгвістичної школи (Й. Вахек [9]) і Женевської лінгвістичної школи (Ш. Баллі [1]).

Б. Кроче започаткував теорію експресивної природи мови, згідно з якою мова є не просто засобом комунікації, а й інструментом вираження особистих почуттів та емоцій. Він розглядав мову як безперервний процес передачі вражень, які накопичуються в психологічному організмі людини протягом життя. Кроче наголошував на важливості експресивної функції мови і переконував, що вона є однією з основних [23].

К. Фосслер, спираючись на естетику Б. Кроче, створює власну лінгвістичну концепцію, за якою мову можна визначити як психологічну

категорію, що виникає лише там, де є граматичні «зачатки», які мовець використовує за душевним імпульсом [36]. Таким чином, в ідеалістичному філософському підході до лінгвістики експресивність є неодмінною властивістю мови, а будь-який акт мовленнєвої комунікації розглядається як експресивний.

Вчені Празької школи відзначають експресивність фонетичного рівня мови (особливе розташування звуків), а також лексичну, яка може впливати на звуковий склад слова, наприклад за допомогою суфіксів. Вони також вивчали семантичні аспекти експресивності, які проявляються в контексті і спричинені зміною значення слова [9]. Їхні дослідження дозволили виділити два типи експресивності: інгерентну, яка є внутрішньо притаманною мовному знаку, та адгерентну, яка є набутою властивістю мовного знака.

Вивчення експресивності в стилістиці пов'язане з дослідженнями мовознавця Ш. Баллі, представника Женевської лінгвістичної школи [1]. Він розробив курс стилістики французької мови, в якому визначається набір засобів для створення експресивності. Наприклад, Баллі описує різні прийоми, такі як метафора, метонімія, порівняння, тавтологія тощо, які використовуються для увиразнення мови та мовлення.

Починаючи з 50-60-х років ХХ століття, вивчення експресивності стає більш систематичним і перетворюється на окремий об'єкт лінгвістичних досліджень, зокрема в галузі семантики та стилістики.

Деякі українські мовознавці, такі як О. Потебня [31], С. Єрмоленко [16], В. Русанівський [32], М. Пилинський [30], також займалися вивченням експресивних засобів української мови. В. Чабаненко провів численні дослідження, у яких розглянув словотвірні та стилістичні аспекти експресивних засобів [37, 38, 39, 40]. Н. Бойко здійснила глибокий аналіз експресивної лексики української мови та опублікувала результати своїх досліджень у монографії [6] та тематичних статтях [3, 4, 5]. А. Бондаренко проводив аналіз експресивних засобів поетичного мовлення, зокрема досліджував експресивну мову В. Стуса [7].

Питання категорій експресивності у мовознавців викликає розбіжність у поглядах як щодо визначення цього явища, так і в розумінні механізму формування мовної експресії. У лінгвістичній літературі велика кількість дослідників розмежовують поняття «експресивність», «експресія» та «емоційність», але багато дослідників їх розглядають і як тотожні.

В. Чабаненко трактує експресію як результат емоційності та характерних рис мовлення, а не як чинник, що призводить до образності та емоційності мовлення. Експресія розглядається як засіб посилення виразності та надання сказаному особливого психологічного й мотивованого піднесення. Вона містить не тільки образний та емоційний плани вислову, але й такі аспекти, як семантичний, естетичний, нормативний та ситуативний. Експресія — стилістична категорія, яка виникає внаслідок взаємодії різноманітних психологічних, соціальних та лінгвістичних факторів. Мовознавець стверджує, що експресія становить підсилення виразності, тоді як експресивність уже є підсиленою виразністю, яка має соціальну та психологічну вмотивованість, активізує мислення та сприяє зосередженій увазі [39, с. 7]. Що стосується емоційності, то вона має тісний зв'язок з прийомом інтимізації, що визначається як намагання автора зблизитися з читачем шляхом створення особистої та суб'єктивно-авторської лінії викладу. В. Чабаненко також наголошує на тому, що експресія виявляється тільки на рівні мовлення, тоді як експресивність може проявлятися як у мовленні, так і у мові. Мовленнєва експресивність має перевагу над мовною і постійно збагачує останню [39, с. 8].

За визначенням Л. Мацько, експресивність можна описати як семантико-стилістичну властивість мовних одиниць, що має психологічну та соціальну вмотивованість. Ця властивість забезпечує повноцінне функціонування мовних одиниць і допомагає створювати стилістичне значення, фон та ефект [25, с. 190]. У монографії Н. Бойко висвітлюється поняття експресивності як семантико-стилістичної суперкатегорії, що проявляється в структурі слова через окремі складові, які входять до

денотативного, конотативного або образного макрокомпонента і служать індикаторами експресивності, яку можна визначати та аналізувати тільки у зв'язку з цими складовими [6, с. 30]. Тому експресивність являє собою складну стилістичну категорію, що ґрунтується на різних принципах, зокрема психологічних, соціальних та мовних.

В «Енциклопедії української мови» С. Єрмоленко визначає експресивність як властивість, що підсилює логічний та емоційний зміст висловленого і допомагає інтенсифікувати виразність мовного знака, сприяючи суб'єктивному увиразненню мови [35, с. 170].

Отже, питання, пов'язані з експресією, експресивністю, експресивною лексикою та експресивним синтаксисом, є актуальними, що підтверджується значною кількістю проведених досліджень у цій галузі. Різноманітність визначень і проблема відрізнення термінів «експресія», «експресивність» та «емоційність» пояснюються різними поглядами дослідників і неможливістю виокремлення єдиного підходу.

1.2. Типологія експресивних засобів української мови

Українські термінологічні довідники найчастіше описують значення терміна «експресивність» та його співвідносних термінів «експресія» та «експресивний» як «підкреслене виявлення почуттів, переживань» [11, с. 74], «виразність, підкреслена почуттєвість мови» [17, с. 57]. Термін «експресема» пояснюється як лексема, що має емоційне забарвлення і використовується для вираження почуттів та передачі емоційних відтінків при оцінці явищ, подій та людей [12, с. 65]. Однією з основних характеристик експресем є їхнє логічно-емоційне посилення, яке виникає внаслідок формальних та семантичних змін [15, с. 91]. Лексичні експресиви у художньому тексті визначаються різноманітними чинниками, що передають їх сутність та специфіку. Зокрема, серед цих чинників:

- психоповедінкові архетипи, які втілюють загальні риси української ментальності
- гумористично-іронічне ставлення автора до зображуваного;
- обмежена сфера використання, переважно в усному розмовному мовленні, де притаманні невимушеність, виразність, емоційність, оцінність, суб'єктивність, динамічність, спонтанність, ситуативна зумовленість, просодичні вирази, а також жести й міміка;
- сфера комунікації, що передбачає неофіційне спілкування персонажів, де можливе використання емотивно-оцінної та образної лексики з позитивним або негативним значенням;
- характер мовлення, що виражає емоційне висловлення та комунікативні наміри автора, його почуттєві стани, реакції та бажання впливати на читача, передавати своє ставлення до предмета мовлення;
- тональність тексту або висловлення, яка може бути ласкавою, урочистою, співчутливою, схвальною, шанобливою, вимогливою, милостивою, зверхньою, нешанобливою, іронічною, лайливою, зневажливою, презирливою тощо;
- соціальний статус персонажів, який включає такі аспекти, як вік, освіченість, рівень культури, вихованість та толерантність [6, с. 487].

Експресивність є комплексним поняттям, який об'єднує декілька смислових компонентів, що мають різні тлумачення в лінгвістичній науці. До складу поняття «експресивність» входять такі компоненти:

- інтенсивність;
- образність;
- оцінність;
- емоційність.

Під інтенсивністю розуміється кількісна ознака семантичної насиченості слова або виразу, яка вказує на те, що дія або ознака виявляється інтенсивніше, яскравіше, масштабніше.

Емоційними є лексеми, які, крім свого об'єктивного лексичного значення, також несуть суб'єктивне значення — відображають ставлення мовця до висловленої думки. Коли людина використовує певний тип лексики, щоб виразити свої позитивні або негативні емоції, завжди їй допомагає експресія, яка обов'язково супроводжує вияви почуттів.

В українській мові існує п'ять основних груп лексем, пов'язаних з вираженням емоцій:

- лексеми, які виражають емоції та почуття, але не вказують на них прямо й не передають їх зміст (емоційні вигуки);
- лексеми, що здатні породжувати емоції й почуття, але не виражають їх (*вітчизна, пожежа, весна, смерть, війна* та ін.);
- слова, які лише дають назву почуттям та емоціям, але не виражають їх (*радість, злість, веселитися, сумувати, кохання, ненависть* та ін.);
- лексеми, які викликають та виражають почуття та емоції (*очманіти, бабій, матусенька, всезнайко*, та ін.);
- слова, які є нейтральними та неемоційними за словником, але можуть виражати, передавати й викликати емоції та почуття в контексті мовлення (залежно від сполучення з іншими словами та індивідуальних, суб'єктивних відтінків, що набуваються словом) [6, с. 17].

Під оцінністю розуміється ставлення мовця до предмета мовлення, тобто це закладена в слові позитивна або негативна характеристика людини, предмета, явища. У повсякденному мовленні часто використовується значна кількість оцінних слів, особливо тих, які виражають емоційний стан. У всіх аспектах комунікації можна помітити використання експресивної лексики. Будь-якому слову можна надати експресивність, враховуючи його контекст. Це пояснює, чому експресивна лексика в українській мові має важливе значення. Без наявності експресивної лексики, повне вираження почуттів людини було б неможливим.

Не менш важливим компонентом експресивності є образність. Образ — це нове, більш яскраве уявлення певного поняття, яке створюється в результаті співставлення двох денотатів на базі їх загальної ознаки.

Для реалізації експресивної функції використовуються різноманітні мовні засоби, і в залежності від контексту будь-яка мовна одиниця може набувати внутрішньої або зовнішньої виразності, перетворюючись у засіб впливу, посилення або увиразнення мовлення. В українській літературній мові завжди спостерігаємо загальне тяжіння до експресивності, зв'язок експресивності мовлення з експресивністю мовних засобів, їх діалектичну єдність і взаємовплив.

Як було вже зазначено, експресивність може виявлятися у будь-якій мовній одиниці на всіх рівнях мови. Це послугувало виділенню таких різновидів експресивних засобів: *синтаксичних, лексичних, словотвірних, морфологічних, фонетичних та фразеологічних*. До синтаксичних експресем відносимо окличні, питальні та спонукальні речення; вставні конструкції; паралельні конструкції, наближені до афоризмів; обірвані речення; однорідні члени речення; звертання; діалогічне спілкування тощо. Серед лексичних засобів експресивізації виділяємо: синоніми, антоніми, омоніми, пароніми; іншомовні слова, запозичення; авторські новотвори, неологізми, застарілу лексику, okazіоналізми; терміни; діалектизми; розмовно-побутову лексику, жаргонізми. На морфологічному мовному рівні: ступені порівняння прикметників; іменники спільного роду, які мають експресивний відтінок; слова категорії стану та імперативні форми; стягнені та нестягнені форми прикметників; частки, вигуки тощо. Фонетичні експресивні засоби — це паронімія, звуковідтворення, звуконаслідування, алітерація, звукові повтори. До словотвірних засобів виразності відносимо різні афікси, які передають суб'єктивну оцінку, а також складання слів та основ. Фразеологічні експресеми — фразеологізми, прислів'я, приказки тощо.

Крім того, цілком обґрунтованим є використання стилістичних прийомів як основних засобів експресивності, зокрема: стилістичних фігур,

таких як риторичні запитання, епіфора, анафора, еліптичні конструкції, тавтологія, градація, повтор, антитеза і т.д.; а також тропів, як-от епітети, порівняння, метафора, персоніфікація, перифраз, уособлення, метонімія, літота, гіпербола, синекдоха, іронія, алегорія.

Лінгвісти також розрізняють внутрішню (інгерентну) та зовнішню (адгерентну) експресивність. Інгерентна експресивність є властивістю самого мовного знака, яку неможливо відокремити від нього. Вона існує постійно, незалежно від контексту та ситуації. До групи слів, які вже самі по собі несуть позитивну або негативну інформацію, відносяться переважно абстрактні поняття (*щастя, радість, сум, хвилювання*). Така експресивність є неодмінною та постійною характеристикою цих лексем, незалежно від ситуації та контексту. Також у цю групу слів входить лексика, яка передає емоції або оцінку та характеризується виразною внутрішньою експресією: слова зневажливої оцінки (*селюк, покидько*), несхвальні назви осіб (*шмаркач, босяцюра*) тощо [14, с. 417].

Адгерентна експресивність залежить від інтенсивної виразності мовного знака, що виникає в результаті впливу певного контексту, ситуації або конкретних умов. Важливу роль у формуванні цієї виразності відіграє ситуативний фактор. Адгерентно експресивні конструкції являють собою комунікативні вирази, що мають емоційний характер та оцінну семантику. До таких конструкцій належать лексеми, вигуки, частки з оцінним значенням та інші елементи, які змінюють зміст висловлення, надаючи йому експресивного відтінку. Слова, які не мають емоційної оцінки у своєму семантичному ядрі, можуть набувати експресивності в контексті або граматичним шляхом. Більшість слів цієї групи досягають емоційного звучання за допомогою словотвору. До цієї групи входять словоформи, утворені за допомогою суфіксів, які мають зменшено-пестливе значення, а також слова, що виражають збільшення або згрубілість. Прикладом можуть бути суфікси, які надають словам негативну суб'єктивну оцінку. Іменники, яким надаються негативно-оцінні суфікси, здатні передавати широкий спектр

емоційних відтінків. Цей діапазон охоплює від слабо виражених відтінків згрубілості, зневажливості та несхвальної оцінки до яскраво вираженої зневаги, іронії, презирства, а в окремих контекстах — навіть зненависті, наприклад: *п'янюга, вітрище, бабисько, зміюка, писака* тощо. Суфікс, взаємодіючи з основою, надає нове освітлення змісту кожного слова.

В. Чабаненко у своїх працях виділяє експресивність суб'єктивну, яка виникає в результаті творчості автора, через індивідуально-асоціативне сприйняття мовних знаків; а також об'єктивну, що пов'язана з експресивними властивостями мовних одиниць, закріплених у системі мови. Також мовознавець стверджує, що експресивність буває така, що має значення лише для того, хто її створює (інтраперсональна) та спрямована на адресата мовлення (екстраперсональна). За будовою В. Чабаненко вирізняє просту експресивність, яка створена з одного мовного засобу, та комбіновану — застосовуються кілька різнорівневих засобів одночасно [39, с. 10].

Експресивність також може бути слабкою, помірною або значною, залежно від ступеня її вияву. Слабка експресивність є нейтральною, загальноприйнятою і часто використовуваною. Помірна експресивність включає прості експресеми, які не викликають значного психологічного напруження в мовленні. Значна експресивність виявляється в інтенсифікації емоційної виразності мови через зміну інтонації, використання риторичних фігур або виразну образність. Також існує комбінована експресивність та експресивність, що виникає через сильне відхилення від норми [39, с. 11].

Експресивна лексика зустрічається в усіх функціональних стилях мови, але найбільш активно вона використовується у художніх та публіцистичних творах, в ораторському та розмовному мовленні. Образність та емоційне забарвлення певних слів виступають як необхідні умови для глибокого впливу на співрозмовника.

Отже, експресивність реалізується шляхом використання різноманітних мовних засобів, і будь-яка лексема в контексті може набути внутрішньої або зовнішньої виразності (експресивності) і стати засобом

впливу, посилення та увиразнення мовлення. На сьогодні ще не визначено остаточний перелік засобів експресивності, оскільки в будь-якому тексті можуть бути використані різноманітні морфологічні категорії або синтаксичні одиниці з особливою структурою. Все це залежить від індивідуального стилю письменника, його намірів і способу сприйняття світу.

Висновки до першого розділу

У сучасному мовознавстві актуальним є питання визначення експресивності як основного засобу образного мислення мовця. В різних наукових працях поняття експресивності досліджується з погляду лексикології, лінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики, тому на сьогодні не існує єдиної універсальної дефініції, яка б вичерпно розкрила поняття експресивності в усіх його аспектах. Експресивність являє собою підсилену та інтенсифіковану виразність, що є психологічно та соціально зумовленою властивістю мовних знаків, та сприяє підвищенню уваги читача або слухача, активізує мислення, викликає почуттєву напругу.

Незважаючи на різні погляди на визначення поняття експресивності, загалом експресивність може бути сприйнята як засіб вираження психологічного стану мовця, засіб підсилення виразності, засіб збільшення емоційності та образності.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКСПРЕСИВНИХ ЗАСОБІВ У ХУДОЖНІЙ МОВІ МАКСИМА КІДРУКА

Експресивні мовні засоби відображають авторську мовотворчість і втілюють її національно-культурні, соціальні, аксіологічні та психічні аспекти. Вони активізують семантико-стилістичний та виражально-образний потенціал мовного стилю автора.

Функціонування експресем у художній мові романів М. Кідрука багато в чому визначається завданнями і жанрово-стилістичними особливостями його творів. Одним із ключових аспектів тревелогу є авторство, де головну роль відіграє сам автор-мандрівник як оповідач. Він намагається пов'язати й скомпонувати різноманітні епізоди, свідком яких він став, у рамки пригодницької структури твору. Н. Білецька зазначає, що тревелог — це «звіт про певну мандрівку, який характеризується експресивною та емоційною розповіддю про побачене. Автор повинен «пропустити через себе» увесь побачений світ, колорит народу, його традиції, і втілити свої враження у цікавий твір. Враження, сподівання, здивування — теж обов'язковий елемент жанру. Тревелог аж ніяк не може бути «сухим» та документальним, хоча вимагається певна хронологія, а навпаки — метафоричним, образним, іноді навіть тяжіти до перебільшення» [2, с. 41].

Доволі мало літературознавців займалися аналізом творчості Максима Кідрука. Свою увагу на жанрових та стильових особливостях романів письменника зосередили Л. Костецька [19] та І. Пасько [29], тоді як Т. Бондаренко [8] досліджує ідіостиль та мовні трансформації в творах автора. А. Курлова та Л. Костецька [20] у своїй статті проаналізували роль образів-символів як складника авторського стилю Кідрука. Вони визначили образи-символи, які застосовує письменник, та обґрунтували особливості цих

символів у романі. Але жодна з перелічених праць не містить аналізу експресивності ідіолекту письменника.

У цьому розділі ми розглянемо експресивні засоби твору Кідрука «На Зеландію!» на лексико-семантичному, синтаксичному та фразеологічному рівнях вияву.

2.1. Епітет, метафора та порівняння як інструменти досягнення експресивності

Високим ступенем експресивності володіє **епітет** — означення, що описує явище крізь призму індивідуального бачення та має інтенсивну експресивну, оцінну й образну насиченість.

Епітет є ефективним засобом вираження емоційного забарвлення в мові. Він може бути вжитий як художнє, метафоричне або метонімічне означення, що відображає індивідуальне сприйняття явища та має високий ступінь експресивності, оцінного забарвлення та образності.

Однією з основних функцій епітета є передача особистого та оцінного ставлення до предмету або явища, а також виділення його головної характеристики.

У словнику лінгвістичних термінів Д. Ганича та І. Олійника знаходимо таке визначення: «Епітет — один із основних тропів, художнє образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість предмета, поняття, дії. Найчастіше епітетами виступають означення-прикметники, у широкому розумінні епітетами називають іменники-прикладки, а також прислівники, які метафорично пояснюють дієслово» [11, с. 76]. Схоже визначення подають українські стилісти Л. Мацько, О. Мацько та О. Сидоренко, які зазначають: епітет — «це художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії» [25, с. 338].

І. Кочан епітетом вважає лексико-синтаксичний троп, оскільки він функціонує як означення або обставина, що не обов'язково вживається в переносному значенні. Проте він завжди має емотивні або експресивні відтінки, які допомагають авторові виразити своє ставлення до предмета або явища, що описується [21, с. 106].

Найбільш повне тлумачення цього поняття подає О. Селіванова: «Епітет — стилістична фігура, троп, що є означенням чи обставиною в реченні як атрибут предмета, дії, стану й характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю, оцінністю й образністю. Епітет має метафоричну або метонімічну природу. У широкому розумінні епітет є не лише метафорою чи метонімією, а й будь-яким емоційно-оціночним атрибутом» [33, с. 145].

У сучасній філології відсутня універсальна система класифікації епітетів, оскільки це поняття об'єднує різноманітні лексичні засоби, які використовуються для створення образності. Епітети часто поділяють на групи залежно від різних параметрів, таких як сфера їхнього вживання або семантичне значення. Так, В. Красавіна поділяє їх на логічні та художні (власне епітети) означення, на постійні (фольклорного походження), загальнономовні та індивідуально-авторські [22].

В лінгвістиці також існує підхід до класифікації епітетів, який базується на лексико-семантичних групах. Зокрема, до таких груп відносяться епітети зорової семантики, пов'язані з описом зовнішнього сприйняття, а також епітети внутрішньо-психологічного сприймання, що стосуються внутрішнього стану або почуттів. У групі внутрішньо-чуттєвих епітетів можна виділити окремі підкатегорії, такі як одоративні епітети або ж емотивні [24]. І. Кочан також розрізняє дві категорії епітетів, що виникли в результаті переосмислення їхнього значення. Перша категорія — епітети, які утворилися через метафоризацію, тобто перенесення способу сприйняття або ознаки з одного предмета на інший. Друга категорія — епітети, які утворилися через метонімізацію, коли ознака або ознаки одного предмета

використовуються для опису іншого предмета [23, с. 106]. В художніх текстах всі ці види епітетів використовуються з різною метою та виконують різноманітні функції, що сприяють естетичному ефекту

Передусім експресивний потенціал у тревелозі «На Зеландію!» Максима Кідрука мають епітети, які є **інтенсифікаторами**, що підкреслюють вияв певної дії або ознаки. Вони виражені прикметником або дієприкметником у переносному значенні, рідше — прислівником. Автор дає характеристику об'єкту чи явищу, при цьому інтенсифікуючи індивідуальну ознаку, рису чи якість описуваного. Так, наприклад, деякі епітети вказують на фізичну силу або інтенсивність: *намертво вчепився; пронизливо закричав; нестерпний галас; несамовите грюкання; страшенно кортіло; кипляче обурення; пристрасно просив; космічна швидкість; убивчий вихор; шалено, просто неймовірно сильно захотілося спати.*

Також важливими складниками описів дійсності, у тому числі нових вражень від неї, є епітети з семантикою **параметричності**. Вона базується на поняттях великого і малого, вузького і широкого тощо. У творі знаходимо такі приклади: *огрядний митник; величезна книжкова шафа; широченна вулиця; гостроносий літак; велетенські турбіни літака; карликуватий китаєць; худорлявий митний офіцер.* Такі епітети передають суб'єктивні враження, що є важливим для створення образу та настрою в тексті, а також для реалізації авторського, індивідуального погляду на світ.

Варто звернути увагу й на епітети, які вказують на надмірність вияву або ознаки зображуваного: *запекло махали руками; всепоглинаючий пісок; гарячково шукав гроші; розпечене небо; кошлаті хмари; невмируща дружба; лісисті пагорби.*

В експресивній мові Кідрука часто трапляються епітети, які виконують **оцінну функцію**. Ці епітети допомагають авторові виразити особисте ставлення до описуваних ним предметів або явищ. Найчастіше такі епітети вживаються в синтаксичній функції означення. Автор використовує їх, щоб передати свої неприємні враження від описуваного, а також викликати в

читачів негативну реакцію на зображуване, наприклад: *катастрофічна ситуація; огидне дрижання; підтопаний бежевий «фіат»; очманілі демонстранти; бундючний полковник; задрипаний торговець; глумлива усмішка; зморщене обличчя*. Такі епітети з емоційного погляду збагачують описи та характеристики, які зустрічаються у тексті, розширюють звичні межі вживаних слів, спонукають читача до асоціативних зв'язків та ставлять емпатичні акценти для формування цілісного художнього образу. Оцінні епітети не лише розкривають характеристики об'єкта, але й додають йому значень, унікальності й індивідуальності опису, а також відіграють важливу роль у створенні атмосфери всього тексту.

У творі також зустрічається багато описів пейзажів та об'єктів архітектури, в яких епітети передають оцінку автора. Наприклад: *неперевершене Мачу Пікчу; неймовірні моноліти; кришталєво чисті озера Сиви; грандіозні споруди; загадкові крейдяні скульптури Білої пустелі; руїни Пальміри, квітучого міста-держави посеред сирійської пустелі; загадкова Апамея; нашіпгована понурими конусоподібними пагорбами Чорна пустеля; паршивенька пустельна дорога*. Оскільки темою книжки є мандри, такі епітети ключові для реалізації авторського наміру — описати для читача невідомі йому простори, поділитися побаченим там.

Отже, у творчості Максима Кідрука епітети виконують багато важливих функцій. Вони посилюють виразність та образність мови твору, виділяють характерні риси і якості предметів та явищ, підкреслюють їх індивідуальність. Епітети допомагають створити живе уявлення про предмети та оцінити їх. Вони також викликають певні емоційні реакції, допомагають розкрити авторське ставлення до навколишнього світу.

Традиційним засобом творення експресії є **метафора**. Метафора, один із ключових тропів, ґрунтується не тільки на встановленні подібності, але й на зміні назв об'єктів, перенесенні характеристик, властивостей і ознак одного явища на інше, ґрунтуючись на їхній схожості. У своїй «Поетиці» Аристотель вказував на те, що метафора базується на згорненому або

прихованому порівнянні характеристик, які, завдяки своїй подібності, зливаються в один образ. Цей образ розуміє письменник і розшифровує читач. Багато українських мовознавців зосереджувалися на дослідженні метафори в своїх працях, зокрема О. Потебня, В. Русанівський, С. Єрмоленко, Л. Мацько, О. Тараненко, Л. Пустовіт, Л. Кравець та інші. В «Енциклопедії української мови» подається таке трактування: «Метафора — семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця». О. Тараненко стверджує, що метафоричність мови письменника ґрунтується насамперед на семантичних процесах, коли «форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця» [35, с. 334].

У підручнику «Стилістика сучасної української мови» зазначено, що метафора як елемент художнього тексту є засобом вираження образів, який активізує у слові нереалізований значеннєвий потенціал, тобто метафоризований елемент тексту набуває експресивності, яка «сприймається як інтенсивне вираження, що на фоні загального, нейтрального виділяє окремі мовні одиниці» [25, с. 139].

За стилістичним забарвленням розрізняють метафори:

- сухі (стерті, мертві), що втратили образність і виконують тільки номінативну функцію: *рік пройшов, ручка дверей, сонце сідає*;
- образні загальнономвні: *час плине, тепла зустріч, витала надія*;
- образні індивідуально-авторські: *Вже гасли пальці, билася дорога* (М. Вінграновський).

Серед засобів експресивності, які допомагають створювати образи в художньому тексті, метафора відіграє важливу роль. У художньому вираженні образ виступає як головний засіб узагальнення дійсності. Він допомагає передати читачеві особливий світогляд, притаманний автору або

його персонажам. Це пов'язано з *формотворчою функцією* метафори, яка руйнує звичні шаблони та бар'єри між серйозністю та іронією. Творча сила метафори здатна поєднувати непоєднуване, образно розкривати нові властивості об'єктів, створювати нові значення для вербалізованих понять і надавати їм експресивної оцінності. Наведемо декілька прикладів з твору М. Кідрука «На Зеландію!»:

— *думав, що вихлебтав чашу так необачно випроханих пригод до денця;*

— *а як же солоний дух авантюризму, булькання адреналіну в животі і твоє фірмове поколювання в задниці...;*

— *у мозку спалахнуло тисячоградусне полум'я, як у сталеплавильній печі;*

— *ладнається виступити проти незламних вітряків сирійської бюрократії;*

— *відчутти солодкавий присмак влади на губах.*

Як бачимо, серед метафор М. Кідрука показову частину становлять сенсорно-смакові, у яких через конкретні образи одного з людських чуттів передаються абстрактні поняття: *солоний дух авантюризму, солодкавий присмак влади*. Метафора *у мозку спалахнуло тисячоградусне полум'я* не просто передає процес думання, розмірковування через температуний образ. Вона ще характеризується високим ступенем інтенсивності, тобто це одночасно метафора й інтенсифікатор.

Цікавою є метафора *виступити проти незламних вітряків сирійської бюрократії*. Для її правильного прочитання необхідно звернутися до тексту, звідки її запозичено, а саме «Дон Кіхота» Мігеля Сервантеса. Образ лицаря, який воює з вітряками, письменник приміряє на себе, при цьому створює іронію і додатково увиразнює вислів епітетом *незламний*.

Метафора виконує *стилістично-описову* та *зображально-оцінну* функції. Вона не лише описує ситуацію в тексті, а й змістовно доповнює її,

сприяючи вираженню позитивних і негативних оцінок. В тревелозі Кідрука знаходимо такі приклади:

- *танки мали б зустріти градом каміння і зливою прокльонів;*
- *повітря пахло епохальною бійкою;*
- *ніяк не хотів відсмоктатися від владного корита;*
- *гуркіт розплющував, втискав у землю;*
- *ранок четверга сипав сонцем на чисті широкі вулиці;*
- *підставляв усміхнений псок сонцю й очікував...;*
- *деякі вулиці мали на собі шрами від танкових гусениць;*
- *жахи єгипетського повстання танули в минулому;*
- *кошлаті чорні брови з'їхались на переніссі;*
- *вивергаючи блискавки з очей, я повернувся до клерка*

В одних випадках метафора дає змогу передати природне явище як те, що приносить радість, насолоду, позитивні емоції, зокрема там, де бачимо метафоричний образ сонця. В інших маємо негативну оцінку, якщо певні події, ситуації та обставини викликають у оповідача сильні переживання, хвилювання, страх за свою безпеку, роздратованість або розчарування.

Загалом у досліджуваному творі зустрічається велика кількість метафор, що репрезентують емоції та почуття автора, допомагають читачеві зрозуміти його внутрішній стан. Значна їх частина передає сильне хвилювання, яке часто трапляється в екстремальних мандрівках.

Наприклад:

- *починало кислотою роз'їдати нерви;*
- *адреналін розщеплював на атоми інстинкт самозбереження;*
- *нічний холодок остудив нерви;*
- *в моїй голові бриніло відлуння власних заспокійливих фраз;*
- *огидне дрижання залоскотало груди;*
- *що більше міркував, то похмурішими ставали картинки в моїй голові;*

— *арабська звичка повсякчас клянчити гроші стояла у мене в горлі,
мов риб'яча кістка;*

— *я намагався заштовхати якнайглибше емоції;*

— *клубок злості вкотре поліз угору стравоходом;*

— *мій здоровий глузд винесло геть, кудись на задвірки галактики,
хвиля обурення затопила мене;*

— *голову наче у гідравлічному пресі сплющило;*

— *образа випікала очі.*

Для багатьох із них (наприклад, особливо яскраво — трьох останніх) характерна потужна інтенсифікація.

Досить часто Кідрук за допомогою метафор та перифраз описує процес мислення, передаючи стан оповідача в роздумах:

— *думка, що зринула в моїй голові;*

— *у моїй голові вигулькували питання;*

— *в моїй голові бриніло;*

— *в голові крутилися шматки незрозумілих ідей;*

— *думки стерлися з голови;*

— *у моїй голові промайнула думка;*

— *в моїй голові сформувалась дивна картинка;*

— *прокрутив у голові півдюжини варіантів;*

— *думки заторохтіли у голові.*

Можна вважати це рисою авторського стилю Макса Кідрука — яскраву представленість не лише емоційної складової життя і вражень, а і власного мислення в тексті.

Також у тревелозі бачимо метафори, які просто описують місцевості, природу, те, що бачить автор:

— *Сахара ховає у своєму лоні надзвичайні місця;*

— *сутінки помалу обволікали небо сірістю;*

— *половина крячат успішно десантувалася з кузова;*

— *сонце видряпалось достатньо високо.*

Отже, зберігаючи яскраву образність, підкріплену прозорістю внутрішньої форми, метафора завжди є емоційно насиченою та стилістично маркованою. Головною метою її є спонукання адресата до формування емоційно-оцінного ставлення до того, що вона позначає. Основним призначенням метафори в тексті є образотворення, що сприяє увиразненню характерних ознак художнього образу. Яскраві метафоричні образи надають твору жвавості, своєрідності, роблять його цікавим для адресата, дозволяють якнайточніше передати думку, почуття, авторське бачення світу.

Одним із виразників образотворчої мовленнєвої експресивності є **порівняння**. У системі художнього мовлення автор використовує їх для того, щоб пояснити деякі предмети, явища або реалії шляхом уподібнення до інших, в яких потрібні властивості та ознаки чітко, ефективно та доступно виражені.

Експресивність порівнянь полягає в передачі аксіологічного компонента лексичних одиниць, що відображають позитивне або негативне ставлення мовця до того, що висловлюється, та надають оцінки усьому висловлюванню. Оцінюється суб'єкт порівняння за допомогою об'єкта порівняння, що має аналогічну позитивну або негативну характеристику. «Семантична спрямованість порівняння звичайно поширюється від предмета думки до реалії, яка чимсь цей предмет нагадує, найчастіше в плані експресивно-оцінному» [34, с. 144].

Порівняння, які ми зустрічаємо у творі Макса Кідрука, переважно є поширеними й адгерентно набувають експресивності. Серед них можна виділити такі основні лексико-семантичні групи:

1. Люди — порівнюються з іншими людьми або тваринами:

— *араб різко відсмикнув руку, наче маленька дитина, в якій хочуть відібрати улюблену іграшку;*

— *неначе неандертальці, що вибралися на мамонта, — голодні й гіперактивні — тримали в руках лопи або загострені дерев'яні палки;*

— *араби вже мчали геть, немов стадо наляканих мисливцями бізонів;*

— *метушився, як п'яний хом'як у біговому колесі.*

2. Явища живої та неживої природи — уподібнюються до інших явищ:

— *немов сяйво полуденного сонця, колір крові шокував мене;*

— *неслась уперед, немов пущена по схилу кам'яна брила, троцячи все на своєму шляху.*

3. Предмети — уподібнюються до інших предметів:

— *«Жигулі», обліплені, наче новорічна ялинка наклейками, кольоровими ліхтариками і всякими блискучими пластиковими штуковинами;*

— *Колона стиснулася, мов пружина.*

4. Абстрактні поняття — порівнюються з явищами природи, конкретними предметами, процесами:

— *віра в порядність сирійських поліцейських поступово згасала, мов багаття без кисню;*

— *ситуація була шалено нестабільною, неначе кулька, що застигла у верхній точці опуклої поверхні;*

Саме порівняння четвертої групи, на нашу думку, мають найвищий ступінь експресивності.

Автор з метою прямого впливу на почуття ретельно уточнює уявлення про певну ознаку, яку варто підкреслити й на яку треба звернути увагу. Тому часто предмет або явище, які виділяє письменник, порівнюються з предметом або явищем, що має цю ознаку повністю. Порівняння, так само як і інші художні засоби експресивності мовлення, не лише уточнює уявлення про згаданий предмет, але й відтворює емоційне ставлення мовця до нього.

Отже, порівняння ґрунтується на зіставленні двох об'єктів з метою пояснення одного за допомогою іншого, відображаючи індивідуальний характер сприйняття світу, світовідчуття, нормативну систему цінностей та формування індивідуальної концепції світу.

2.2. Стилiстично маркованi засоби реалiзацiї експресивностi

Експресивнiсть на лексичному рiвнi виявляється переважно через використання особливої лексики, яка може бути стилiстично зниженою, просторiчною, жаргонною тощо. На думку Н. Бойко, «маркована лексика є безпосереднiм виявом експресивної функцiї мови, реалiзацiя якої пов'язана зi специфiчними рисами, ознаками, властивостями предметiв i явищ, що певним чином вiдображаються в семантицi слова, закрiплюються за окремими звуковими комплексами та виступають стiйкою основою вiдтворення аксиологiчних висновкiв та емоцiйних станiв мовцiв» [5, с. 6]. Номiнативна дiяльнiсть являє собою форму мовленнєвої та пiзнавальної дiяльнiстi мовця, який у художньому творi обирає слова та вирази для опису дiйсностi. При цьому лексичний рiвень належить до яскравих способiв виявлення авторського ставлення до повiдомлення: «саме лексика передовсiм передає змiст висловлювання та надає суб'єктовi мовлення найбільшi можливостi для добору засобiв, репрезентує його думки та почуття» [26, с. 27]. В авторському мовленнi добiр лексичних одиниць, зокрема маркованих, вiдображає комунiкативну iндивiдуальнiсть автора i його намери щодо зображення дiйсностi.

У творi Максима Кiдрука «На Зеландiю!» експресивну функцiю спостерiгаємо у вживаннi розмовної лексики, яка використовується для характеристики людей, збагачує образнiсть тексту, надає йому колорит розмовностi та пiдсилює виразнiсть мовного викладу. Група таких лексем переважно представлена дiєсловами та iменниками:

— *я вперше в життi хапонує газу i просто не знав, що то було ...;*

- *гахнули нові постріли;*
- *козирнув акторам на прощання і пошурував далі;*
- *жбурляли каміння у роззяв, які чалапали слідом за колоною;*
- *сержант єгипетської армії терпляче розтовкмачував, чому не може цього зробити;*
- *я вирячувався в темряву;*
- *зупинив свій вибір на двох на вигляд непоганих генделях;*
- *добре поїв, покуняв у польоті;*
- *ніхто не намагався розвести мене на гроші, намахати під час купівлі сувенірів...*

Слова розмовної лексики не тільки називають предмети і явища, а й надають їм певної оцінки, позитивної чи негативної, яку встановлює мовець.

Вагомою частиною розмовної лексики у творі є молодіжний сленг, наприклад:

- *в античному світі так називали чуваків, які...;*
- *типу хтось париться тим;*
- *я серйозно подумував гайнути на майдан і відзняти мега-файт;*
- *приплюсовує здоров'я у комп'ютерних стрілялках;*
- *і починають мочити європейців...*

Використання автором просторічних лексем та вульгаризмів створює мовлення з фамільярним або просторічним відтінком, даючи персонажам негативно-соціальну або іронічно-жартівливу характеристику. Вживання таких лексичних одиниць є стилістичним засобом, спрямованим на висловлення зневажливого, іронічного або навіть різко негативного ставлення до зображуваного, а також знов-таки на інтенсифікацію повідомлення.

Наприклад:

- *жерти хотілося нестерпно;*
- *італієць отупіло втелющився у стіл;*
- *і стали нещадно дубасити демонстрантів;*

— думав, що мені *кирдик*;
 — водій став *канючити* чайові;
 — паспорт лежав на столі якогось *чинодрала*, якому не було до мене діла...

Отже, розмовно-побутові та розмовно-просторічні лексичні одиниці в творі Максима Кідрука відіграють важливу роль у творенні експресивності мови. Вони допомагають авторові висловити свої почуття та передати емоції щодо зображених явищ, фактів, ситуацій, персонажів тощо. Ці мовні засоби збагачують твір, надаючи йому виразності, та сприяють створенню гумористичного або іронічно-сатиричного ефекту.

2.3. Фразеологізми як експресивний мовний засіб

Один із найпродуктивніших засобів посилення емоційності та експресивності мовлення — фразеологізми. Вони призначені для образно-емоційних оцінок певних предметів, явищ, ознак. Важливою ознакою фразеологізмів є експресивність, що базується на образності й досягається завдяки метафоричності значення. Також експресія виявляється, частіше за все, на карикатурному відображенні чогось або на перебільшенні ознаки.

В основу функціонування фразеологічних одиниць покладено їхні істотні виражально-зображальні властивості, такі як естетичність, емоційність, експресивність, образність, оцінність. Ці властивості зберігаються при використанні фразеологізмів без змін у семантиці та структурі. Проте багато вчених підтримують думку, що в процесі індивідуально-авторської творчості, залежно від задуму письменника, стійкі фразеологічні звороти можуть набувати додаткових емоційних, експресивних та оцінних відтінків.

Фразеологічні одиниці в індивідуально-авторському мовленні митця виконують стилістичні та образотворчі функції, які зумовлені двома

основними чинниками. Перший чинник — це мовні властивості самої фраземи, які впливають на стилістичну виразність та ефектність висловлювання. Другий чинник — це ситуація, яку передбачає письменник, і яка впливає на сприйняття та розуміння фразеологічних виразів.

Використання фразеологізмів у творі М. Кідрука «На Зеландію!» надає мові емоційної виразності. Це досягається завдяки яскравому образному характеру сталих виразів, який привносить невимушеність та жвавність до тексту і наближає його до повсякденного життя. Автор свідомо використовує фраземи з певним художньо-виражальним завданням. Такі стійкі словосполучення отримують задане письменником емоційне забарвлення, часто виражають відтінок грубості або розмовності. Наведемо такі приклади:

- *молотити кулаками по повітрю* («нічого не робити»);
- *вперся лобом* («наполягає на чомусь, стоїть на своєму»);
- *грає мені на руку* («щось допомагає, сприяє»);
- *давлячись від сміху* («сильно сміючись»);
- *впадали у вічі* («привертали погляд»);
- *окрилений такою промовою* («сповнений натхнення»);
- *а сам помре як собака* («проживши жалюгідне життя», «не заслуговуючи гідної смерті»);
- *розганяв застоюлу кров* («рухатися», «виконувати фізичні вправи»);
- *водили за носа* («манили обіцянками, обманювали»);
- *глупа ніч* («пізній час ночі»);
- *глитнув слину* («з жадобою дивився на що-небудь, прагнув з'їсти щось смачне, але недосяжне»);
- *занадто згущувати фарби* («сильно перебільшувати щось негативне»);
- *мав на руках усі козири* («мав перевагу в чому-небудь»);
- *збитий з пантелику* («який заплутався або дезорієнтувався»);
- *почав свою пісню таксист* («знову те саме», про повторення того, що вже було та вже набридло).

Загалом фразеологія — надзвичайно потужний засіб створення мовної експресії. «Чимало експресивних явищ сучасної української мови, які виникають на ґрунті її норм, простежується у фразеологічному ярусі», — пише В. Чабаненко [39, с. 151]. Уже саме вживання фразеологізмів створює експресію завдяки образності цих мовних одиниць. Однак експресія значно посилюється, коли автор творчо втручається в структуру чи семантику вислову, трансформуючи його.

Використовуючи у своєму творі фразеологізми, автор часто репрезентує читачам реакцію тіла, яка проявляється у процесі мандрів при комунікації з індивідами. Автор описує і фіксує тіло та прояви тілесності через призму позитивної чи негативної конотації.

Наприклад:

– радість, сильний, інтенсивний сміх: *посмішка не сходила з лиця; тримаючись за ребра; розплився у посмішці; ховаючи посмішку за кулаком; щоки розтягнулися;*

– злість: *вивергаючи блискавки з очей; в очах проблискувала злість; до скреготу в зубах; з налитими кров'ю очима; у грудях, немов сухий хмиз, спалахнула злість;*

– захоплення, здивування, заздрощі: *вирячивши очі; рота не встиг роззявити; не повірив власним вухам; відваливши нижню щелепу до тротуару; роззявляли роти;*

– сором: *вуха і голова горіли червоним; вуха відстовбурчені і горять; палають щоки та вуха;*

– хвилювання, страх: *серце завмирає; гаряча кров ударила в обличчя; риси обличчя загострилися;*

– переляк: *жижки трусилися; ледь не наклав у штани;*

– невдоволення, неприязнь: *під серцем зашкребло.*

Уживання у творі Максима Кідрука «На Зеландію!» фразеологізмів стилістично увиразнює мову, оскільки яскравий образний характер сталих зворотів надає твору невимушеності, жвавості, наближує до буденного

життя. Автор використовує фрази з певним художньо-виражальним завданням. Стійкі словосполучення набувають заданого письменником емоційного забарвлення, часто відтінку згрубілості, розмовності.

2.4. Засоби експресивного синтаксису

Експресивність як засіб вираження почуттів та передачі емоцій виявляється на різних рівнях мови, включаючи синтаксичний. Щодо цього В. Чабаненко зазначає, що мовець виявляє своє експресивне, емоційно-оцінне ставлення до реальності через використання різноманітних конструкцій, які можуть відрізнятися за будовою, залежно від конкретних комунікативних умов. Ці конструкції можуть ставитися в контрасті зі стилістично нейтральними синтаксичними конструкціями. Отже, форма вираження думок людини значно залежить від її психічного стану [34, с. 168].

Синтаксичну експресивність характеризують як спосіб вираження емоційних виявів та вольових зусиль мовця у реченні. Вона вважається властивістю синтаксичних структур, які можуть мати емоційну спрямованість або використовуватися для логічного підсилення виразності та образності [27, с. 18]. Ш. Баллі та його послідовники вперше звернули увагу на зв'язок між експресивністю синтаксичних конструкцій і афективним рівнем та емоційно-оцінною сферою людини. Дослідники зазначили, що мовець завжди використовує мовні засоби, у тому числі синтаксичні, для змалювання свого суб'єктивного світу. Ці засоби допомагають мовцеві вплинути на адресатів, привернути їх увагу та передати тонкощі свого ставлення до описуваного [10, с. 254]

Серед українських мовознавців, що торкалися проблеми експресивних синтаксичних конструкцій, — А. Вовк, Н. Гуйванюк, А. Загнітко, С. Єрмоленко, Н. Коноplenко, О. Матвійчук, О. Селіванова, В. Ткачук,

В. Чабаненко та ін. У їхніх дослідженнях було доведено, що здатність виражати емоційну, психічну та оцінну сфери мовця та впливати на когнітивну й афективну сфери адресата вкладена в структуру багатьох синтаксичних конструкцій та їх поєднань. Лінгвісти також вважають, що будь-яка синтаксична одиниця за своєю природою має формальну виразність, оскільки її структура передбачає чіткий логіко-граматичний зв'язок між її складовими. Цей зв'язок розкривається у результаті тривалого розвитку мови.

А. Загнітко підкреслює, що мова виступає як засіб вираження думок і моделює об'єктивні ситуації відповідно до своїх властивих схем. Речення, як семантична одиниця, відображає ситуацію [18, с. 238]. Враховуючи це, вибір синтаксичних експресем у певній ситуації залежить від мети, що мовець ставить перед собою, та враховує виразну силу різних моделей речень.

Експресивність може проявлятися як у стилістично маркованих, так і в стилістично нейтральних конструкціях, якщо вони застосовуються в спеціально створених умовах. Наприклад, збільшення виразності можна спостерігати в порівнянні нейтральних і емоційно виразних синтаксичних одиниць. Звернення уваги адресатів на відхилення від нормативного використання конструкцій спричиняє деавтоматизацію сприйняття думки.

Мовні структури, які відхиляються від мовних стандартів та стилістично нейтральних моделей у формуванні словосполучень або речень, сприймаються як експресивні. Такі структури можуть мати особливе актуальне членування, використовувати інверсію порядку слів, бути неповними, приєднувальними або переміщати змістовий центр речення в неочікувану позицію. Кожне відхилення від стилістично нейтральної моделі побудови конструкції може вважатися засобом виразного вираження думки [28, с. 140].

Під час аналізу експресивного синтаксису Н. Гуйванюк виявляє ознаки експресивності конструкцій, зокрема:

- відхилення від послідовності слів у реченнях;

- використання складних речень з антитезою чи мовним парадоксом;
- аномальні побудова синтаксичних одиниць, таких як еліпсис, обірвані або сегментовані на парцельовані речення;
- використання порівняльних конструкцій.
- нестандартні методи побудови висловлення та розміщення членів речення, такі як поділ тексту на частини або зміна порядку слів у реченні [13, с. 269].

За словами авторки, естетична насиченість є необхідною у процесі кваліфікації цих мовних одиниць. Лише тоді, коли вони володіють певним названим стилістичним ефектом, можна вважати їх експресивними.

В творі «На Зеландію!» М. Кідрук часто використовує **вставні конструкції** як один із синтаксичних засобів експресивізації. Вони містять оцінку автора щодо висловленого в базовому реченні і, крім своєї традиційної функції, виконують спеціальну стилістичну роль, надаючи викладу динамічності або конкретності. Розглянемо детальніше:

— *Охоронець пробубонів щось у відповідь (я навіть не розібрав, чи він арабською говорив чи своєю говіркою) і тицьнув рукою у стіну.* Використання вставної конструкції додає емоційності та виразності до речення. Вона містить додаткову інформацію, коментар автора, що впливає на сприйняття ситуації та ставлення до неї; дає змогу автору висловити свої спостереження; змінює сприйняття речення, надаючи йому емоційної насиченості та виразності.

— *Я сьорбав чай з маленького келишка (з таких за Союзу цмулили вірменський коньяк).* Вставна конструкція вводить додатковий опис посудини, з якої автор пив чай. М. Кідрук використовує її, щоб створити образний, гумористичний ефект. У цьому вона містить порівняння з минулими часами («за Союзу»); акцентує увагу на тому, що розмір посудини був незвичним чи несподіваним. Автор також згадує про «вірменський коньяк», що може викликати асоціації з екзотикою або вишуканістю.

Використання вставної конструкції допомагає автору передати свої враження та навести порівняння, яке може впливати на сприйняття читача.

— *В «Cairo Stars» більшість кімнат не мали вікон (знаходилися в глибині будівлі).* Автор використовує вставну конструкцію у цьому реченні для надання додаткової інформації про «Cairo Stars» і підкреслення особливостей цього місця. Використання цієї синтаксичної експресеми дозволяє автору зосередитись на особливостях готелю; створює образ місця; додає більш деталізованого опису і допомагає підкреслити атмосферу та характеристику готелю «Cairo Stars».

Як переконуємося, застосування вставних конструкцій у висловлюваннях має вагомий роль у вираженні специфічного смислового відтінку, відображенні власного ставлення мовця до повідомленого і створенні емоційного та експресивного виразу. Як правило, вони супроводжують основну інформацію і суб'єктивізують її виклад.

Також автор досліджуваного тревелогу часто використовує **відокремлені обставини, виражені дієприслівниковими зворотами**, як один із синтаксичних засобів експресивізації. Вони подають додаткову дію як мотивацію основної або її емоційний супровід. Розглянемо деякі приклади детальніше:

— *Кілька водіїв, побачивши мій виразно європейський писок, підступили і запропонували свої послуги.* Дієприслівниковий зворот розкриває контекст ситуації і передає авторську оцінку; надає додаткової конкретності й емоційності викладу, роблячи його більш живим і цікавим для читача. При цьому в основній частині речення експресивність відсутня, наявна вона лише у відокремленій обставині завдяки розмовності слова *писок*. Обставина містить елемент пояснення основної ситуації.

— *Сердито пирхаючи, я скинув наплічник на тротуар і взявся шукати путівник.* У цьому випадку дієприслівниковий зворот додає емоційності та виразності реченню. Він показує стан та настрій автора: передає негативні

почуття, роздратування або незадоволення. Як і в прикладі вище, саме зворот містить експресивність на тлі загалом нейтрального речення.

— *Інстинктивно втискаючи голову між пліч, я підійшов до перехрестя й оглянув перпендикулярну вулицю.* У цьому випадку автор використовує дієприслівниковий зворот, щоб підкреслити свою реакцію на ситуацію, яку він описує. Вона допомагає передати його емоції, реакцію та навіть фізичний стан, який він переживає. Використання відокремленої обставини додає експресивності та образності реченню, залучає увагу читача та дозволяє посилити враження від описуваного.

— *Чоловік п'ятдесят, розмахуючи наперовими транспарантами і горлаючи гасла, сунули по вулиці Фаріда в напрямку площі Тахрір.* У цьому реченні автор використовує дієприслівниковий зворот для виразності та підсилення образності описуваної сцени. Він описує, як саме люди протестують, деталізує їхні дії і показує поведінку людей як більш емоційну. Це надає реченню жвавості та образності, підсилюючи враження від описуваної події; допомагає створити барвистий образ масової акції та підкреслити її інтенсивність і енергію.

Ще одним із засобів вираження категорії експресивності на рівні синтаксису є **безсполучникові речення**. Їх використання надає висловлюванню динамічності, експресивності та створює інтонацію живого, збудженого і невимушеного усного мовлення, яким передаються почуття персонажа або ставлення автора до описуваного. В аналізованому творі знаходимо такі приклади:

— *Зрештою, закинувши наплічник на плечі, за звичкою тримаючи ліву руку на сумці з нетбуком та грішми, я випав на платформу. Позаду нікого не було — автобус спорожнів.* Таке використання безсполучникової конструкції допомагає сконцентрувати увагу читача на основній інформації, а саме на тому, що автобус спорожнів. Воно створює ефект стислості; передає здивування автора, різку зміну епізодів. Це надає реченню емоційної насиченості та виразності.

— *Ще більш дивно — дорога, в яку впирався виїзд із автостанції, була порожньою.* Використання безсполучникової конструкції допомагає зосередити увагу на основній інформації, а саме на тому, що дорога була порожньою; надає реченню стислості та виразності. Емоційний компонент (*дивно*) виражений у більш стислій першій частині, а описове пояснення подане в другій, між ними виникає певна динаміка.

— *Подивився на мобілку: десять по восьмій.* Таке використання складного речення з безсполучниковим зв'язком допомагає зосередитись на самому часовому показнику і передати його точно та лаконічно, забезпечуючи ефект експресивності та стислості.

Серед синтаксичних засобів експресивізації, наявних у творі М. Кідрука, також виділяємо **парцеляцію**. Автор, використовуючи парцеляцію, розбиває зміст висловлювання на окремі частини — інтонаційно-змістові одиниці, які послідовно розташовані після роздільних пауз. Цей прийом надає синтаксичним конструкціям невимушеності та природності, а також підсилює їхню експресивність. За допомогою парцеляції автор може збагатити речення інформаційно, підсилити значення його другорядних частин, а також надати їм виразності. Наприклад:

— *Посмикав удруге. Постукав. Нуль реакції.* У цьому випадку Кідрук створює ефект пауз, наголошує на послідовності дій та вкладає в кожен фразу своєрідну акцентованість. Це додає ритму, напруженості та експресивності реченню, залучає увагу читача та підкреслює важливість кожної окремої дії. Виникає ефект очікування після кожної з парцельованих частин.

— *Лечу додому шостого лютого. Не напряму. З пересадкою в Сирії.* Розділення на фрази дозволяє авторові передати певну динаміку і напруженість в описі події. Крім того, парцеляція створює враження діалогу, де кожна фраза відповідає на запитання або коментарі, що спонукає читача бути більш уважним та активним у сприйнятті тексту.

— *Потинявся готелем, збіг на перший поверх і визирнув на Адлі стрит.*

Порожньо. Ані душі. Сонце висіло просто над головою. Цей експресивний засіб допомагає автору зосередитись на описі пейзажу і підкреслити порожнечу і тишу на вулиці. Вона створює враження відсутності життя; допомагає ритмічно організувати текст і зберегти напруженість, роблячи його більш пластичним та динамічним для читача.

Зустрічаються випадки, коли синтаксичні експресеми можуть поєднуватися, наприклад: **Я якось відразу розслабився. Півсотні галасливих демонстрантів. Оце й усе? Теж мені революція!** Тут автор використовує парцеляцію, риторичне питання та окличне речення, щоб підкреслити своє ставлення та виразити емоції. Парцеляція допомагає змалювати зміну стану автора. Він спочатку почувається напруженим або нервовим, але після того, як побачив «півсотні галасливих демонстрантів» відчуває полегшення. Риторичне питання «Оце й усе?» показує здивування та розчарування автора. Він за допомогою цього питання висловлює незадоволення обсягом та інтенсивністю революційних подій, які відбуваються. Це питання має виразний характер, оскільки автор очікує більшого розмаху. Окличне речення «Теж мені революція!» використовується автором для вираження свого скептицизму або іронії. Це речення має саркастичний відтінок та підкреслює ставлення до революційних подій.

Знаходимо також випадки використання автором **антитез**, наприклад: *Складалося враження, наче я прибув до Каїра посеред гупої ночі, а не сонячного ранку п'ятниці.* Тут порівнюються два протилежні часові періоди — «гупа ніч» та «яскравий ранок». Це надає реченню виразності, створює контраст та підкреслює розбіжність між очікуваннями автора та реальністю ситуації.

Таким чином, у тревелозі «На Зеландію!» М. Кідрука за допомогою засобів експресивного синтаксису досягається стиснення і логічне підсилення думки, наголошуються важливі елементи тексту, виразно

розкривається явно висловлений зміст, створюється певний тон мовлення, що допомагає емоційно вплинути на читача.

Висновки до другого розділу

Отже, експресивність у кожному конкретному випадку реалізується за допомогою різноманітних мовних засобів, а будь-яка мовна одиниця в певному контексті набуває внутрішньої чи зовнішньої експресивності і перетворюється на засіб впливу, підсилення та увиразнення мовлення. Використання автором експресивних засобів у своїх творах залежить від світоглядних настанов письменника, описуваних ситуації та бажання автора викликати емоції в читача, акцентувати увагу на певних важливих моментах.

ВИСНОВКИ

Експресивна лексика української мови — результат тривалого розвитку, визначеного як власне мовними, так і позамовними чинниками. Вона постійно поповнюється новими експресивними лексемами, їй властиві типологічно марковані семантичні та функціональні особливості порівняно з нейтральним лексичним складом. Мовленнєва експресія є складною лінгвостилістичною категорією, яка виявляється у вигляді підсиленої виразності повідомлюваного й спирається на цілий комплекс соціальних, психологічних і внутрішньомовних факторів.

Поняття «експресивність» та «експресія» як репрезентанти експресивної функції мови близькі, але не тотожні. Субкатегорія експресивності належить водночас і до плану мовного змісту, і до плану вираження. Експресія становить спосіб динамічного існування й реалізації маркованого значення слова, що з'ясовується тільки в контексті, у зв'язку з іншими лексичними одиницями. Вона належить до засобів увиразнення текстів і сприймається мовцями як зовнішній маркер, що виявляється через стильову, системну, хронологічну тощо контрастність, несподівані асоціації, обігравання окремих словоформ, і є відображенням динамічних процесів у мовленні.

Експресеми як образотвірні засоби художнього мовлення в спеціально організованих контекстах передусім забезпечують індивідуально-авторську манеру висловлюватися, вдаватися до несподіваного найменування осіб, предметів, ознак, дій, процесів, станів тощо, по-новому, по своєму кваліфікувати їх. У художньому тексті, передаючи внутрішній стан героя, письменник нагадує загальновідому життєву ситуацію, щоб читач зміг відновити в уяві супровідні почуття і зрозуміти, що приблизно те саме відчував персонаж літературного твору.

Максим Кідрук у своїй творчості послуговується великим арсеналом експресивно забарвлених лексичних одиниць та синтаксичних конструкцій, серед яких наявні: епітети, метафори, перифрази, порівняння, фразеологізми; парцеляції, еліптичні конструкції, вставні конструкції, відокремлені обставини, антитези, риторичні питання, окличні речення тощо. Зазначені засоби експресивності виявляють специфіку ідіостилю автора тревелогу «На Зеландію!». За допомогою них автор посилює емоційний вплив на читачів, привертає їхню увагу до важливих моментів у творах, глибше розкриває зміст повідомлюваного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Балли Ш.** Общая лингвистика и вопросы французского языка. Пер.: Е. В. Вентцель, Т. В. Вентцель.; ред. Р. А. Будагов. М.: Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.
2. **Білецька Н.** Жанр тревелогу на українському книжковому ринку. Коло: книгознавчий часопис. 2013. № 5. С. 41—44.
3. **Бойко Н. І.** Критерії виділення експресивної лексики. Гуманітарний вісник. Серія іноземна філологія: Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики. Число 4. Черкаси: Вид-во ЧІТІ, 2000. С. 100-105.
4. **Бойко Н. І.** Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. Мовознавство. 2002. № 2 — 3. С. 10 — 21.
5. **Бойко Н. І.** Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування: автореф. дис. доктора філол. наук. Київ, 2006. 38 с.
6. **Бойко Н.** Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія. Ніжин: ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.
7. **Бондаренко А. І.** Поетична мова Василя Стуса (експресивного змісту): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1996. 23 с.
8. **Бондаренко Т. С.** Індивідуальний стиль М. Кідрука. Молодий вчений. 2013. № 2. С. 54 — 57.
9. **Вахек Й.** Лингвистический словарь Пражской школы. Пер. с франц., нем., англ. и чеш. И. А. Мельчука и В. З. Санникова; под ред. и с предис. А. А. Реформатского. М.: Изд-во «Прогресс», 1964. 351 с.
10. **Вовк А. В.** Експресивний синтаксис: з історії вивчення. Український смисл. Дніпро, 2016. № 1. С. 254—264.
11. **Ганич Д. І., Олійник І. С.** Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища шк., 1985. 360 с.

12. **Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О.** Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. Івано-Франківськ: Сімик, 2011. 272 с.
13. **Гуйванюк Н.** Експресивний синтаксис: досягнення і проблеми. Актуальні проблеми синтаксису: м-ли міжнар. наук. конфер. Чернівці: Рута, 2006. С. 267—275.
14. **Гуйванюк Н.** Експресивний синтаксис: досягнення і проблеми. Слово — Речення — Текст: вибрані праці. Чернівці, 2009. С. 409 — 419.
15. **Гуйванюк Н.** Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2011. Вип. 7. С. 90 — 96.
16. **Єрмоленко С. Я.** Нариси з української словесності: стилістика та культура мови. Київ: Довіра, 1999. 431 с.
17. **Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г.** Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
18. **Загнітко А., Павлович О.** Сучасна синтаксична семантика: функційно-структурні вияви. *Studia ukrainica posnaniensia*. 2013. С. 237—243.
19. **Костецька Л. О.** Жанр трилера в творчості М. Кідрука. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки. 2015. № 2(16). С. 133 — 137.
20. **Костецька Л. О., Курлова А. Ю.** Образи-символи у романі М. Кідрука «Не озирайся і мовчи». Молодий вчений. 2018. № 1(1). С. 223 — 226.
21. **Кочан І. М.** Лінгвістичний аналіз тексту. Київ: Знання, 2008. 423 с.
22. **Красавіна В. В.** Структурно-семантичні, стилістичні та текстові функції епітета в історичному романі (на матеріалі творів другої половини

XIX — першої половини XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2005. 18 с.

23. **Кроче Б.** Эстетика как наука о выражении и как общая лингвистика. Пер.: В. Яковенко. М.: Intrada, 2000. 160 с.

24. **Кульбабська О. В.** Текстотворча функція епітета в художньому тексті (на матеріалі мови творів Івана Багряного). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. Випуск № 742. Харків, 2006. С. 256 — 265.

25. **Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М.** Стилїстика української мови: підручн. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. За ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

26. **Мельник С. М.** Функціонально-семантичний потенціал експресивної лексики в українській прозі кінця XX — поч. XXI ст.: дис. канд. філол. наук. Одеса, 2013. 228 с.

27. **Мороз В. Я.** Експресивний дискурс: синтаксичні засоби вираження: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 106 с.

28. **Пасік Н. М.** Лінгвістичний аналіз художнього тексту: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2003. 207 с.

29. **Пасько І. В.** Жанрово-стильова специфіка технотрилерів Макса Кідрука. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Філологія. Літературознавство. 2016. Т. 276, вип. 264. С. 86 — 91.

30. **Пилинський М. М.** Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови. Київ.: Наук. думка, 1990. 216 с.

31. **Потебня А. А.** Мысль и язык. Изд-е 2-е. Харьков: Типография Адольфа Дарре, 1892. 228 с.

32. **Русанівський В. М.** Співвідношення функціональних і експресивних стилів мови. Слово і труд. Київ: Наук. думка, 1976. С. 73 — 81.

33. **Селіванова О. О.** Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

34. **Сучасна українська літературна мова. Стилїстика.** За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1973. 588 с.
35. **Українська мова: енциклопедія.** Редкол: Русанівський В., Тараненко О., Зяблюк М. та інші. Київ: видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004.
36. **Фосслер К.** Грамматические и психологические формы в языке. Проблемы литературной формы. Л., 1928.
37. **Чабаненко В. А.** Норми словотворення і мовна експресія. Мовознавство. 1980. № 2. С. 13 — 20.
38. **Чабаненко В. А.** Основи мовної експресії. Київ: Вища шк., 1984. 176 с.
39. **Чабаненко В. А.** Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.
40. **Чабаненко В. А.** Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови. Мовознавство. 1984. № 2. С. 11 — 18.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню експресивних засобів, використаних у творі М. Кідрука «На Зеландію!».

У першому розділі розглянуто поняття експресивності, проаналізовано поняття «експресія» й «експресивність», представлено ознаки, за якими розмежують вищезазначені поняття. Описано різні погляди мовознавців на класифікацію експресивних засобів.

У другому розділі визначено особливості використання засобів експресивізації у сучасному художньому дискурсі на матеріалі твору М. Кідрука. Проаналізовано типологію та семантику експресивних засобів (епітетів, метафор, порівнянь, стилістично маркованої лексики, фразеологізмів, синтаксичних конструкцій) в художньому ідіолекті письменника.

Ключові слова: *експресивність, емоційність, інтенсифікація, метафора, епітет, порівняння.*

SUMMARY

The qualifying work is dedicated to the study of expressive means used in M. Kidruk's novel "Na Zelandiyu!".

The first section deals with the concept of expressiveness, analyzes the concepts of "expression" and "expressiveness", and presents the features that distinguish the above mentioned concepts. Different views of linguists on the classification of expressive means are described.

The second section identifies the peculiarities of the use of expressive means in contemporary artistic discourse on the material of M. Kidruk's work. The typology and semantics of expressive means (metaphors, epithets, comparisons, stylistically marked vocabulary, phrasemes, syntactic constructions) in the writer's artistic idiom are analyzed.

Key words: *expressiveness, emotionality, intensification, metaphor, epithet, comparison.*